

DOI: <https://doi.org/10.52258/stthtr.sup.03.sd.01.10>

A „közjó” koncepciója és annak missziológiai megközelítése mint egy fenntartható fejlődési vízió alapja

BERTALAN TÍMEA

Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Vallás, Kultúra, Társadalom
Doktori Iskola, Kolozsvár (RO)
timea.bertalan@ubbcluj.ro

Bevezetés

Mi az egyház szerepe az ökológiai válságban? Beszélni róla, konkrét intézkedéseket sürgetni, politikai állást foglalni? Valószínűleg ezekben is van igazság, de jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy a kérdés mélyebb megértése érdekében mélyebb rétegekben keresen válaszokat. Felvetésem, hogy az egyház társadalmi tanításában, még mielőtt expliciten reflektálni kezdett az ökológiai válságra, már felmerültek olyan vonások, amelyek megfelelő kiindulópontként, stabil alapként szolgálhatnak, ha a fent említett kérdésre keressük a választ. Ennek érdekében a közjó fogalma mentén vizsgálom meg – a teljesség igénye nélkül – az egyház társadalmi tanítását kezdetektől napjainkig, hogy kiemeljek olyan kulcsszavakat, amelyek egy az egyházi gyakorlat számára megfogalmazandó fenntartható fejlődési vízió kiindulópontjai lehetnek. Ezt követően mindezt missziológiai

kontextusban is megvizsgálom, amely által még inkább kikristályosodhatnak azok a hangsúlyok, amelyek a fenntartható fejlődésre törekvő egyházi gyakorlatot jellemezniük kell. Végül pedig mindezek alapján egy ilyen egyházi gyakorlat irányát meghatározó vízió megalkotásához javaslok szempontokat.

Jelen tanulmány pasztorálteológiai szempontból vizsgálja a fenntartható fejlődésre való törekvést, de alapvetően elméleti keretet próbál felvázolni, amely alapul szolgálhat a gyakorlat megtervezéséhez. Ez azonban – a gyakorlati megvalósítás – továbbgondolandó kérdésként merül fel mind világegyházi, mind helyi egyházi kontextusokra adaptálva.

Fogalomtisztázás

A *fenntartható fejlődés* fogalmát sokszor, sokféle kontextusban hallhatjuk, jelentését is gyakran maga a kontextus adja meg, legyen szó politikai, gazdasági vagy éppen a leghétköznapibb szituációról, amiben elhangzik. Éppen ezért elengedhetetlennek tartom már az elején tisztázni, hogy mit is értek ezen. Elsőként fenntartható fejlődésen olyan koncepciót értek, amely meghatározza egy intézmény vagy szervezet gyakorlati tevékenységének irányát. A meghatározás alapjául az ENSZ 1987-ben megfogalmazott definícióját veszem, eszerint olyan fejlődésről van szó, amely „kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk képességét saját szükségleteik kielégítésére”.¹ Ahogy a dokumentum kibontja ezt a meghatározást, az is világossá válik, hogy bennfoglaltan az a ma már alapvetőnek tekinthető ökológiai modell is szerepel benne, amely szerint a fenntarthatóság nem egyszerűsíthető csupán a környezeti problémák megoldására való törekvésre, hanem fontos elemei a gazdasági és a társadalmi aspektusok is, a három dimenzió (környezeti, gazdasági és társadalmi) csak együttesen, egymásra utaltságukban értelmezhető.

1 *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, ENSZ, 1987, 2. fejezet, 1. pont.

Ez a definíció ma is érvényesnek tekinthető, ugyanakkor azt is megállapíthatjuk, hogy ma már nem bizonyul elégségesnek. Ki kell egészítenünk elsősorban egy normatív dimenzióval, vagyis a fenntartható fejlődést egy olyan módnak kell tekintenünk, amely a világ működésének megértésére irányul, ezzel elősegítve a globális problémák megoldását; valamint egy planetáris dimenzióval, amely a világ holisztikus értelmezését foglalja magába, vagyis a természetet és a társadalmat nem két külön entitásnak tekintjük, amelyek valamiképpen összekapcsolódnak, hanem egyazon entitás részeinek, így nem választhatóak szét.² Így áll össze a fenntartható fejlődésnek az a koncepciója, amely az ENSZ *Agenda 2030*-ában körvonalazott 17 fenntartható fejlődési célt is meghatározza, és amely – ahogy később látni fogjuk – a katolikus egyház társadalmi tanításától sem áll messze.³

Egy másik fogalom, ami meghatározásra szorul, az az *egyház társadalmi tanítása*. Ezen azokat az elveket értjük, amelyeket a különböző társadalmat érintő problémákra reagáló hivatalos egyházi dokumentumok, állásfoglalások fejtenek ki. Több mint 130 éves hagyományról van szó, melynek elindítója XIII. Leó pápa 1891-ben megjelent *Rerum novarum*⁴ kezdetű enciklikája. Ebben a dokumentumban a pápa nyíltan állást foglal a szocializmus magántulajdont eltörölni – vagy legalábbis komolyan szabályozni – kívánó ideológiája ellen, kiállva ezzel a munkásosztály érdekei mellett. Az enciklika olyan gazdasági elemzéseket, illetve politikai állásfoglalásokat tartalmaz, amelyek újszerűnek, radikálisnak tűntek a 19. század végén. Ezzel azonban XIII. Leó az egyháznak azt a kötelességét próbálta kifejezésre juttatni, mely szerint állást kell foglalnia aktuális

2 Benedek József: *Átfogó ökológia: szempontok a fenntartható fejlődés és természetvédelem integratív szemléletéhez*, in. *Átfogó ökológia. Párbeszéd hit és tudomány között a Laudato si' enciklika jegyében*, szerk. Benedek József – Nevelős Gábor, JTMR Faludi Ferenc Jezsuita Akadémia – Jezsuita Kiadó, Budapest, 2022, 13–31, 15.

3 Jelen tanulmány nem tér ki a *fejlődés* fogalmának, illetve annak kritikáinak, a nem-fejlődés lehetőségének elemzésére, abból indul ki, hogy fejlődésre törekszünk, de ennek módját alaposan át kell gondolnunk.

4 *Rerum novarum. XIII. Leó pápa enciklikája a munkáskérdésről*, ford. Dér Katalin, Róma, 1891.

társadalmi kérdésekben, formálva ezzel a mindenkori társadalmat, hiszen „a hallgatással kötelességet mulasztana” (RN 13).

Fontos azt is kiemelni, hogy az ilyen megnyilatkozások nem dogmatikus kijelentések, hanem aktuális, adott esetben revideálható⁵ állásfoglalások, amelyek azonban az egyház Istentől kinyilatkozta- tott, változatlan értékrendjén alapulnak. XVI. Benedek mutat rá arra, hogy az egyház társadalmi tanítását mindig a maga egységében kell értelmezni, hiszen „egységes és koherens” tanításról van szó, amely „az éppen felmerülő, mindig változó problémákat változatlan fény- nyel világítja meg” (CV 12⁶). Tehát a világ, és az aktuálisan felmerü- lő problémák, kérdések folyamatosan változnak, a tanítás azonban, amin ezek az egyházi megnyilatkozások alapszanak, változatlan.

Végül pedig a vízió fogalmát kell meghatároznunk, amely sok tekintetben hasonló lehet az egyház társadalmi tanításához, azt is mondhatnánk, hogy az egyház társadalmi tanítását képviselő do- kumentumok olyan víziókat határoznak meg, amelyek az egyházi gyakorlatnak és a társadalom működésének a krisztusi értékren- den alapuló irányát kívánják körvonalazni különböző perspektívák- ból, attól függően, hogy milyen felmerülő társadalmi problémára reagálnak. Neuner és Zulehner úgy határozzák meg a víziót, mint ami Krisztus tanításán alapszik, az a forrása, de ebben a kontex- tusban Krisztust nem csupán úgy értelmezik, mint egy a történe- lem egy adott pontján élő és tevékenykedő prófétát, hanem úgy, mint aki elküldte az ő Lelkét, éppen ezért értelmezésükben vízióval rendelkezni tulajdonképpen azt jelenti, hogy nyitottak vagyunk a

5 Például a *Rerum novarum* 6. pontja a Földről, a természetről mint bőséges, mindig újratermelődő forrásról beszél, amely megállapítás ma már nem állja meg a helyét. Ez viszont nem róható fel a pápának, nem arról van szó, hogy tévedett, sokkal inkább arról, hogy az ezzel kapcsolatos kutatások csak néhány évtizeddel később hívták fel a figyelmet a Föld erőforrásainak végetségére.

6 *Caritas in veritate*. XVI. Benedek pápa enciklikája a püspököknek, papoknak és diakónusoknak az Istennek szentelt személyeknek, a krisztushívő laiku- soknak és minden jóakarató embernek. Az ember teljes értékű fejlődéséről a szeretetben és az igazságban, Róma, 2009.

Szentlélekre.⁷ Azt is kiemelik, hogy a vízióknak hármasszerepe van: (1) irányít, folyamatosan irányban tartja tevékenységünket, hogy ne térítsen el az egyoldalúság, (2) motivál, vagyis akkor is megtart, ha kilátástalannak tűnik a helyzet, ha megvalósíthatatlannak tűnnek a célok, valamint (3) bírál, vagyis folyamatos reflexióra készítet, hogy felülvizsgáljuk céljainkat és motivációinkat.⁸

Egy fenntartható fejlődési vízióknak tehát Krisztus tanításán kell alapulnia, mindig nyitottnak kell lennie a Szentlélekre. Világos iránnyal kell rendelkeznie, amely abban segít, hogy az egyházi tevékenység mindig a kijelölt, vízióknak megfelelő úton maradjon. Motiváló erővel kell rendelkeznie, hiszen az ökológiai válság olyan probléma, amely miatt helyzetünk gyakran tűnik kilátástalannak, az egyházi gyakorlatnak viszont a megvalósítandó lehetőségekre kell irányulnia. Végül pedig egy ilyen vízió mentén lehetőségünk kell legyen olykor felülvizsgálni az egyházi gyakorlatunkat, hogy az megfelel-e egyrészt a kiindulópontként szolgáló krisztusi alapnak, másrészt pedig az ökológiai válság megoldásaira irányuló aktuális tudományos kritériumoknak.

Fontos továbbá hozzátenni Neuner és Zulehner vízió-konceptiója kapcsán, hogy egy pasztorális vízió megfogalmazása során fontos az adott közösség, a víziót megvalósítani kívánó egyének részvétele a vízióalkotás folyamatában.⁹ Egy fenntartható fejlődési vízióknak is valamiképpen magába kell foglalnia ezt az egyeztetési folyamatot. A vízió Istentől jön, hiszen a kinyilatkoztatott igazságon alapszik, de emberek valósítják meg, így elengedhetetlen az ő bevonásuk a tervezési folyamatba. A jelen tanulmány azonban elsősorban az elméleti keretre fókuszál, így ennek gyakorlati megvalósítása, a helyi közösségekre való adaptálása továbbgondolandó kérdésként, feladatként merül fel.

7 Peter Neuner – Paul. M. Zulehner: *Jöjjön el a te országod. Gyakorlati egyház-tan*, Verbum, Kolozsvár, 2014, 160–161.

8 Neuner – Zulehner: *Jöjjön el a te országod...*, 161–162.

9 Neuner – Zulehner: *Jöjjön el a te országod...*, 164.

A közjó koncepciója

Az egyházi gyakorlat számára megfogalmazandó fenntartható fejlődési vízió minél stabilabb alapot kíván. Ehhez pedig olyannak kell lennie, amely nem áll távol az egyház alapvető tanításától, amit nem integrálni kell a tanításba, hanem abból kiindulva kell megfogalmazni. Ez nem lehetetlen küldetés, hiszen a fenntartható fejlődés fentebb bemutatott koncepciójának alapvető értékei nem állnak messze az egyház társadalmi tanításától. Az ökológiai problémák explicit tematizálásának kezdete a 20. század derekára tehető,¹⁰ ettől kezdve kezdett az egyház is foglalkozni a témával. A II. vatikáni zsinatot említhetjük ilyen mérföldkönek, habár itt még nincs szó konkrétan az ökológiai válságról, de felmerül a gondolat, hogy minden teremtetett élőlénynek és dolognak önmagában értéke van, amely az Isten általi teremtettségen alapszik. Az 1970-es püspöki szinódus záródokumentuma (*De iustitia in mundo*) már konkrétan is említi, hogy a fejlett országok felesleges termelésre való beállítottsága, illetve az ezzel járó energiapazarlás és környezetszennyezés visszafordíthatatlan károkat okozhat. Az 1971-ben megjelent *Octogesima adveniens* kezdetű apostoli levél pedig expliciten beszél az ökológiai válságról mint az egész társadalmat érintő problémáról, valamint a keresztyének felelősségét is kiemeli. Alapvetően tehát ezek a dokumentumok tekinthetők annak a „pontnak”, ahol az egyház expliciten foglalkozni kezdett az ökológiai válság témájával. Az egyház társadalmi tanítása azonban nem itt kezdődik – ahogyan ez fentebb már bemutatásra került –, ennél sokkal széleskörűbb elvrendszerről van szó.

10 Több jelentős alkotást vagy eseményt is szoktak sarokkönek tekinteni, mint például Rachel Carson 1962-ben megjelent *Silent Spring* című könyvét, az 1972-es Meadows-jelentést (*The Limits to Growth*), vagy éppen a szintén 1972-es stockholmi ENSZ-konferenciát (*The Human Environment*). Vö. Zlinszky János: *Az egyházak gyakorlati kezdeményezései az ökológiai gondolkodás és környezettudatos magatartás terjesztése érdekében*, in. *Felelősségünk a teremtetett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*, szerk. Jávor Benedek, Védegylet, Budapest, 2004, 8-15.

Ennek az elvrendszernek a középpontjában a közjó fogalma áll, amely a teljes társadalmi tanítás kontextusában értelmezve a társadalmi igazságosság kritériumait foglalja magába, a „tér” pedig, amelyet lefed, holisztikusan értelmezendő, az egész bolygóra, annak minden teremtményére vonatkozik. A fogalom mélyrehatóbb vizsgálata során feltárhatók azok a kulcsszavak, amelyek alapul szolgálhatnak az egyházi gyakorlat számára megfogalmazandó fenntartható fejlődési vízióknak. Éppen ezért a következőkben a közjó fogalmát vizsgálom meg olyan egyházi dokumentumok alapján, amelyek az egyház társadalmi tanítását képezik, feltárva, hogy a különböző időszakokban a közjó mely aspektusai domborodtak ki, így eljutva egy teljesebb képhez. Ennek értelmében a közjó három típusát mutatom be, melyek egymásra épülve, egymást kiegészítve értelmezendők, szem előtt tartva XVI. Benedek korábban említett megállapítását, miszerint az egyház társadalmi tanítása csak egy koherens egészként értelmezhető helyesen.

Gazdasági-társadalmi közjó

A *Rerum novarum* a közjóra még úgy tekintett, mint ami elsősorban gazdasági fogalom, a mindenkori állam feladata, felelőssége a megvalósítására való törekvés. Ennek oka, hogy az enciklika fő témáját (a munkások érdekeinek védelmét) alapvetően gazdasági kérdésként azonosítja, ebből a perspektívából járja körül.¹¹ Amikor XIII. Leó az állam feladatait részletezi, akkor kiemelt helyen említi a közjó szolgálatának védelmét, amit „a helyes erkölcsi értékrend, a családi élet megfelelő rendezettsége, a vallás és a jogrend védelme, a közterhek mérsékelt kirovása és igazságos elosztása, az ipar és a kereskedelem felvirágoztatása, a földművelés fejlesztése” (RN 26) teremti meg. Ugyanitt pedig azt is határozottan állítja, hogy „az államnak törvényes kötelessége a közjó előmozdítása”. Látható tehát, hogy a közjót olyan elvnek tekinti, amely minden polgár jólétéhez járul hozzá, a

¹¹ A tanítás, iránymutatás alapja viszont természetesen itt is mélyebb, a kereszténység gyökeréig, valamint a természettörvényig nyúlik vissza.

megvalósulást azonban elsősorban a gazdasági, érintőlegesen pedig a társadalmi dimenzióban látja.

Ehhez csatlakozik a 40 évvel később XI. Piusz által megjelentetett *Quadragesimo anno*,¹² amely hasonló narratívát követ, de hangsúlyosabban kiemeli a társadalmi igazságosság kérdését, valamint azt, hogy minden polgárnak felelőssége van a közjó előmozdításában. Természetesen ez a gondolat XIII. Leónál is megjelenik, itt azonban hangsúlyosabb, hiszen a közjó elérésének feltételeit kifejtve az isteni segítséget követően a „minden jóakarató ember közös munkáját” emeli ki, valamint hangsúlyozza a különböző civil egyesületek, szervezetek fontosságát (QA 96). Látható tehát, hogy a közjó ezen értelmezésében elsősorban a gazdasági, társadalmi dimenzió kerül a középpontba, a közjó megvalósulása abban áll, hogy sikerül-e az államnak és az állampolgároknak anyagilag méltányos és társadalmilag igazságos helyzetet biztosítani mindenki számára.

Ezekből a dokumentumokból a közjónak több fontos vonása is kirajzolódik, amelyek fontos kulcsszavai lehetnek egy fenntartható fejlődési vízióknak. Ilyen elsősorban az *emberközpontúság*, amelybe az is beletartozik, hogy az ember a többi teremtett lény és dolog fölött áll antropológiai, ontológiai értelemben, ahogy ezt már a *Rerum novarum* is kiemeli (vö. RN 5). Fontos azonban, hogy az itt megjelenő emberközpontúságnak nem ez a gondolat a fókusza, sokkal inkább az a meggyőződés, hogy az ember fontosabb minden ember által létrehozott dolognál, így magánál az államnál is: „Az ember ugyanis régebbi, mint az állam, ezért természeténél fogva előbb kellett legyen joga életének fenntartására, mint hogy bármely államalakulat létrejött volna.” (RN 6) Itt látható tehát az állam hatalmának határa is. XI. Piusz erre reagálva, XIII. Leó megállapítását megerősítve és továbbgondolva kiemeli, hogy ami a természettörvény által adott (ebben az esetben a magántulajdonhoz való jog), azt az államnak kötelessége elősegíteni és biztosítani, de nem szabad megsértenie, hiszen az ember olyan érdekeiről van szó, melyek túlmutatnak az állam ember által alkotott határain (QA 49).

12 XI. Piusz pápa *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikája, ford. Dér Katalin, Róma, 1931.

Felmerül továbbá a feszültség az *egyéni és közösségi érdekek* között. XI. Piusz részletesen értekezik a munka individuális és társadalmi természetéről (QA 69-75), főleg olyan esetekre koncentrálva, amelyekben bérmunkáról van szó, hiszen azáltal, hogy egyének végzik, van individuális jellege (ez a *Rerum novarum* érvelésének is fontos alapja, vö. RN 34), ugyanakkor mások, a munkáltató hasznára is van, továbbmenve pedig a társadalom javát kell szolgálnia. Ezt a feszültséget úgy oldja fel, hogy a munkabér meghatározásának három szempontját mutatja be, amelyek lefedik mind az egyéni, mind a közösségi érdekeket. Ennek értelmében a bérnek elsősorban a munkás és családja szükségleteinek kielégítésére kell elegendőnek lennie, ugyanakkor a munkaadónak, illetve a vállalatnak is megfelelő kell legyen, végül pedig mindezt tulajdonképpen átfogja a harmadik szempont, vagyis hogy a munkabér végső soron összhangban legyen a gazdasági közérdekkel is, vagyis nem mondhat ellent a közjóknak. Összességében tehát úgy kell védeni az egyéni érdekeket, hogy közben ne sérüljön a közjó, vagy megfordítva, úgy kell törekedni a közjóra, hogy közben ne sérüljön az egyének szabadsága (vö. RN 26, QA 25).

A harmadik kulcsszó, ami felmerül a közjóknak ezen értelmezésében, az a *szubszidiaritás*, amely a *Quadragesimo annoban* kerül expliciten kiemelésre, de a gondolat alapjai ebben az esetben is a *Rerum novarum*ig nyúlnak vissza. XI. Piusz hangsúlyozza, hogy a közjó megvalósulásához elengedhetetlen a különböző társadalmi intézmények – és végső soron magának az államnak – a reformja és erkölcsi megújulása (QA 77). Ehhez pedig a szubszidiaritás társadalomelméleti alapelvét javasolja, amely által az állam mentesülhet azoktól a terhektől, amelyek nem feltétlenül az ő hatáskörébe tartoznak, így pedig fókuszálhat azon teendőire, melyeket csak ő tud megtenni. Sőt a pápa kifejezetten határozottan fogalmaz: „amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos” (QA 79). Nem csupán az állam tevékenységét megkönnyítő tényezőről van tehát szó, hanem az egyének, kisebb helyi közösségek szuverenitásának védelméről is.

Végül pedig már ezekben a dokumentumokban is hangsúlyos szerepet kap a *javak méltányos elosztásának* kérdése. XIII. Leó abból indul ki, hogy az egyének a társadalomban betöltött szerepük tekintetében nem egyenlők ugyan, hiszen különböző társadalmi osztályokról beszélhetünk, de ez nem lehet indok az osztályharcra (RN 14–15). Amellett érvel, hogy a társadalomnak is javára van, ha mindenki a maga társadalmi osztályában, annak megfelelően teljesíti kötelességeit és él jogaival. Részletesen kifejti azt is, hogy milyen kötelezettségei vannak a munkásoknak, és a munkaadóknak, érvelésének alapja pedig az egyenlő méltóság (RN 16–18). XI. Piusz azt is hozzáteszi, hogy érezhetően vannak aránytalanságok a különböző társadalmi rétegek között, amelyet mértéktévesztésnek minősít, és felhívja a figyelmet ennek orvoslására: „Mindenkinek meg kell tehát kapnia a javakból az őt megillető részt; el kell érni, hogy a megtermelt javak elosztása a közjó, vagyis a társadalmi igazságosság szabályainak megfelelően álljon helyre és azokhoz igazodjék” (QA 58).

Egyetemes közjó

A 20. század közepén és második felében megjelenő dokumentumok, melyek az egyház társadalmi tanításának részét képezik, továbbgondolják az előzőekben bemutatott közjó koncepcióját, egyéb vonásait emelik ki. Megjelenik az egyetemes közjó fogalma, amelynek középpontjában az ember áll a maga teljes valójában, valamint az egész emberiség. Ebben az esetben nemcsak gazdasági-társadalmi értelemben vett közjóról beszélhetünk, sokkal hangsúlyosabbá válik az emberközpontúságnak az az értelmezése, amely az embert mint személyt helyezi fókuszba. Ez a gondolat természetesen már a kezdeteknél, a *Rerum novarum*-ban is megjelenik, de kevésbé hangsúlyos. Az ebben a fejezetben bemutatott dokumentumok azonban kifejezetten arra törekszenek, hogy a XIII. Leó által először felvázolt közjó fogalmat alapul véve a közjónak további aspektusaira hívják fel a figyelmet.

Ennek a hangsúlyváltásnak az oka, hogy a *Rerum novarum* óta változások tapasztalhatóak a társadalomban, az emberek

gondolkodásában és motivációiban. A *Pacem in terris*¹³ „korunk jeleiként” három tényezőt azonosít (PT 39-42): a munkások harcolnak azon jogukért, hogy ne gépeknek, felhasználható eszközöknek tekintsék őket, hanem vegyék figyelembe szabad akarataikat; a nők egyre elterjedő mozgalmak által felszólalnak az őket megillető jogok elnyerésére és védelmére; valamint a világban megfigyelhető a társadalmi és hatalmi rend átalakulása. A II. vatikáni zsinat lelkipásztori konstitúciója¹⁴ hozzáteszi mindehhez a gondolkodásban végbement változásokat, kiemeli, hogy „az elődöktől áthagyományozott intézmények, törvények, gondolkodás- és cselekvésmódok nem mindig jól alkalmazhatók a mai ember helyzetében” (GS 7), valamint ugyanitt hívja fel a figyelmet arra is, hogy a valláshoz és annak intézményeihez fűződő viszony is átalakult, egy sokkal tudatosabb, „élesedő ítélőképességgel” rendelkező attitűd kezd teret nyerni. Látható tehát, hogy az egyház ebben az időszakban felismerte, hogy a világban olyan változások mentek és mennek végbe, amelyek az emberről, az ember személyéről, méltóságáról való gondolkodást helyezik a társadalmi diskurzusok középpontjába. Éppen ezért társadalmi tanításában is ebbe a narratívába próbál beilleszkedni kiindulva a keresztény tanítás mindig változatlan és örök alapjából.

Az egyetemes közjónak tehát az egyik fontos vonása, hogy itt *az ember kiteljesedése* kerül a középpontba. Először a XXIII. János *Pacem in terris* kezdetű enciklikájában jelenik meg az a gondolat, hogy amikor közjóról beszélünk, akkor nem lehet nem tekintetbe venni az embert mint személyt (PT 55). Azt hangsúlyozza, hogy az ember nemcsak a társadalom vagy a gazdaság egy eleme, alkatrésze, hanem személy, aki érzelmi, spirituális dimenzióval rendelkezik, kapcsolataival és motivációival együtt érthető meg teljesen. Ennek alapja pedig az, hogy „az emberek Krisztus Jézus vére által vannak megváltva; a természetfeletti kegyelem révén Isten fiaivá és barátaivá lettek, az örök dicsőség javainak pedig örökösei” (PT 10).

13 *Pacem in terris*. XXIII. János pápa enciklikája az igazságon, igazságosságon, szereteten és szabadságon felépítendő békéről a nemzetek között, ford. Kosztolányi István, Róma, 1963.

14 *A II. Vatikáni Zsinat Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciója az Egyházzal a mai világban, Róma, 1965.

Amikor az ember jogairól értekeznek, akkor elsőként említi az élethez, a testi épséghez és az alapvető szükségletek kielégítéséhez szükséges eszközök hozzáféréséhez való jogot, valamint a megbecsüléshez, a szabadsághoz, a megfelelő oktatáshoz való jogot (PT 11-13). Hasonló attitűdöt képvisel VI. Pál a *Populorum progressio*¹⁵ kezdetű enciklikájában, amelyben a fejlődés gondolatával, annak keresztény megközelítésével foglalkozik. Louis-Joseph Lebret francia gondolkodóra hivatkozva állítja: „Az embert kell a középpontba állítani, minden embert, minden embercsoportot, a legkisebbtől kezdve egészen az emberiségig” (PP 14). Ugyanitt fejti ki azt is, hogy a fejlődésnek minden ember, a teljes ember növekedését kell szolgálnia. Világossá válik tehát, hogy a „teljes ember” gondolat mögött nemcsak az ember mint élőlény áll, hanem olyan élőlény, amely érzésekkel, gondolatokkal, spirituális igényekkel rendelkezik, reflektálni tud a világra és saját magára. A közjónak tehát erre az emberre kell fókuszálnia.

Kulcsszóként jelenik meg továbbá ezekben a dokumentumokban a *szolidaritás*, amely a nemzetek, közösségek egymásra utaltságában, egymástól való kölcsönös függésében értelmezendő. A *Gaudium et spes* magát Jézust állítja elénk mint a szolidaritás példáját, hiszen megtestesülése által részévé vált az emberi közösségnek, és arra buzdította tanítványait, hogy mindnyájan egyek legyenek, sőt mindez az egységre törekvés halála után sem maradt abba, hiszen elküldte Lelkét, amely „új testvéri közösséget alapított” (GS 32). A *Populorum progressio* mindezt átülteti az adott társadalmi kontextusra, amikor arról értekeznek, hogy a fejlett országoknak kötelességük megtermelt javaikból átengedni a fejletlenebb régióknak, sőt ennél is továbbmegy, amikor azt mondja, hogy a fejlett országoknak arra is törekedniük kell, hogy megfelelő szakembereket állítsanak a fejletlen országok szolgálatába, akik segíthetik azok fejlődését (PP 48). Látható tehát, hogy azon túl, hogy a közjó az emberi személy teljességére irányul, ezzel szoros összefüggésbe kerül az egyes emberek és országok közötti kapcsolat is, amely a szolidaritás nevében újabb kötelezettségeket, perspektívaváltásokat követel az egyes emberektől, államoktól és természetesen az egyháztól is.

15 VI. Pál pápa *Populorum progressio* kezdetű enciklikája, ford. Dér Katalin, Róma, 1967.

Végül pedig a közjó egyetemes értelmezésének fontos aspektusaként jelenik meg a *teremtettség*ből fakadó érték koncepciója, amely leghangsúlyosabban a *Gaudium et spes*ben jelenik meg. A különböző tudományok autonómiája kapcsán jelenik meg először az a gondolat, hogy egyrészt minden teremtett dolog szoros kapcsolatban van a teremtővel, hiszen „ha Isten feledésbe merül, maga a teremtmény érthetetlené válik” (GS 36), valamint ugyanitt hangzik el az a ma már a teremtésvédelemben alapvetőnek tekintett gondolat is, miszerint „épp a teremtés tényéből következik ugyanis, hogy minden dolognak megvan a maga állaga, igazsága és jósága, megvannak a saját törvényei, és megvan a saját rendje: ezeket az embernek tisztelnie kell”. Ugyanakkor ebből kiindulva a zsinati dokumentum azt is megállapítja, hogy az ember nem tekintheti a föld javait kizárólag a saját tulajdonának, éppen ezért nem használhatja azokat csak a saját szükségleteinek kielégítésére, hanem a méltányos elosztásra kell törekednie. Összefoglalva tehát láthatjuk, hogy az egyetemes közjó fogalma az ember teljességéből a teljes emberiségen át eljut a teljes teremtés értékének felismeréséhez. Ez pedig átvezet a közjó következő értelmezési szintjéhez, a holisztikusan értelmezett közjóhoz.

Holisztikus közjó

A holisztikusan értelmezett közjó gondolata amellelt, hogy alapul veszi a közjó fogalmának mindazokat a vonásait, amik az előbbiekben bemutatásra kerültek, újabb hangsúlyokat emel ki. Ez az értelmezés már kortársnak tekinthető abban az értelemben, hogy magába foglalja Ferenc pápa *Laudato si'*¹⁶ kezdetű enciklikáját is, ami talán a leginkább „figyelemre méltó beavatkozás”¹⁷ volt az egyház társadalmi tanításába. Azonban erre is úgy kell tekinteni, mint ami nem valami radikálisan újat mond, csupán az egyház társadalmi

16 Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikája közös otthonunk gondozásáról, ford. Tózsér Endre, Szent István Társulat, Budapest, 2015.

17 Lisa Sowle Cahill: *Social Justice and the Common Good: Improving the Catholic Social Teaching Framework*, *Journal of Moral Theology* 1, 2021, 106-118, 106.

tanítását adaptálja egy nagyon konkrét társadalmi problémára. A holisztikus értelemben vett közjó fogalmának megértéséhez abból indulhatunk ki, hogy a 20. század végétől az egyház társadalmi tanítását képező dokumentumokban az ember úgy jelenik meg, mint akit ki kell mozdítani az anyagi világból. Ez a gondolat sem idegen a korábbi megnyilatkozásoktól, de sokkal hangsúlyosabbá válik, aminek szintén a társadalomban végbemenő változások a kiváltói.

II. János Pál pápa az 1991-ben megjelent *Centesimus annus*¹⁸ kezdetű enciklikájában (amely a *Rerum novarum* megjelenésének 100. évfordulója alkalmából íródott) kifejezi azt az aggodalmát, hogy a kapitalizmus ideológiái egyre inkább teret nyernek azzal, hogy az Európa országainak mintegy felét sújtó kommunizmus véget ért. Kifejti, hogy a kapitalizmus alapvetően az anyagi javak hajszolását biztosítja és várja el, nem törődve a szellemi értékekkel (CA 19). Látható tehát, hogy ebben az esetben sem arról van szó, hogy az egyház megváltoztatja a közjóról való tanítását, csupán máshová helyezi a hangsúlyt, új értelmezési lehetőségeket tár fel, amelyek által a tanítás valóban reagálhat, megoldást nyújthat valamilyen aktuális társadalmi problémára.

Az első kulcsszó, amivel foglalkozunk, az az *emberközpontúság*, amely ebben a kontextusban egészen mást jelent, mint a korábbiakban felvázolt gazdasági-társadalmi vagy egyetemes közjó értelmében. Itt ugyanis, az ember mint önmagából kilépni képes, kapcsolatrendszerében létező entitás jelenik meg. Ezt a gondolatot a legrészletesebben Ferenc pápa fejt ki, de II. János Pálnál is jelen van, hiszen kiemeli, hogy az egyház társadalmi tanításának középpontjában az ember áll, „aki beleépül a modern társadalom változatos kapcsolatrendszerébe (...), önmagát egyre inkább mint »társas lényt« fogja fel” (CA 54). Ehhez csatlakozik XVI. Benedek is a *Caritas in veritate* kezdetű enciklikájában, amelynek alapkoncepciója az igazság és a szeretet viszonya, és ennek kapcsán fejt ki, hogy a szeretet csak megosztott, másokkal közölt szeretetként nyerhet valóban értelmet, hiszen a szeretetet átható igazság „dialogosz”, vagyis „dialógust teremtő logosz” (CV 4). Mindez pedig Ferenc pápánál csúcsonyul ki

18 *Centesimus annus. II. János Pál pápa enciklikája a Rerum novarum enciklika kibocsátánának századik évfordulója alkalmából*, Róma, 1991.

igazán, hiszen pápai programjának központi eleme az az emberkép, amely szerint az ember képes kilépni önmagából, képes valami önmagán túlra irányulni. A *Laudato si'*-ban mindezt az anyagiasság, az eltúlzott fogyasztói életmód kontextusába helyezi, amikor azt állítja, hogy az anyagi javak utáni vágy akkor erősödik fel igazán, „amikor az emberek önmagukat teszik meg életük fő vonatkozási pontjává, és tudatukban elkülönülnek egymástól” (LS 204).

Ehhez a kilépő emberhez hozzátartozik továbbá, hogy kultúrában él, nem szabad ezen kívül értelmezni. Az egyház társadalmi tanításában egyre inkább hangsúlyossá válik, hogy az ember akkor érthető meg a maga teljességében, ha megértjük azt a környezetet, kultúrát is, amelyben él, és amelynek nyelve, történelme, hagyománya van (CA 24). Sőt olyannyira fontosnak bizonyulnak a különböző kultúrák, hogy Ferenc pápa egyenesen arra hívja fel a figyelmet, hogy az ökológiának a kultúrára is ki kell terjednie, hiszen egy kultúra eltűnése is legalább akkora kár, mint egy állat- vagy növényfaj kihalása (LS 143-145). Ennek feltétele pedig az ember önmagából való kilépése, hogy ne váljon olyannyira individuálissá, hogy kiszakadjon saját kultúrájából. Ez a feltétele továbbá annak is, hogy az ember a jövő generációkra olyan bolygót hagyjon, amely élhető, amely biztosítja a következő nemzedék számára is a szükségletek kielégítését. Ferenc pápa kifejti, hogy a jövő generációi felé való szolidaritás mindenekelőtt attól függ, hogy a saját nemzedékünkben mennyire vagyunk képesek önmagunkon túlra irányulni (LS 162, vö. CV 50).

A holisztikus közjónak egy következő jellemvonása, hogy a *világ egészére* fókuszál, ezt azonban nem úgy kell érteni, mint a világ egyes elemeinek összességét, sokkal inkább a világ elemeinek (amelybe beletartozik minden élő és nem élő teremtmény) összekapcsolódását, egymástól való függését. Ezt leginkább a *Laudato si'* egyik alaptémája szemlélteti, vagyis az a gondolat, hogy „a világon minden összefügg mindennel” (LS 16) Erről a gondolatról beszél II. János Pál is a *Centesimus annus*ban, habár itt még kifejezetten az emberekre, társadalmakra, országokra fókuszálva, de kiemelve azt a fajta kölcsönös függést, amelynek értelmében az egyes cselekedetek hatással vannak az egész emberiség létminőségére (CA 28). Mindez a *Laudato si'* átfogó ökológia koncepciójában teljeseedik ki,

amely magába foglalja azt az ökológiai modellt, mely szerint az ökológiai válság egyszerre jelent környezeti, gazdasági és társadalmi problémát. Ehhez az is hozzátartozik, hogy a három dimenzió nem értelmezhető egymástól elkülönítve, Ferenc pápa arra hívja fel a figyelmet, hogy amikor megoldást keresünk az ökológiai problémákra, akkor nem elég külön mindhárom dimenzióra egy-egy megoldást találnunk, hanem olyan átfogó megoldásokra van szükség, amelyek mindháromat együttesen számításba veszik (LS 139). Ennek kapcsán pedig ugyanitt azt is kifejti, hogy magunkat, embereket sem szabad a három dimenzió egyikétől sem kívülállóként értelmezni, amikor megoldást keresünk a problémákra, azzal kell számolnunk, hogy részei vagyunk a környezetnek, mind a gazdaságnak és a társadalomnak, egyik sem valami tőlünk különálló dolog, hiszen minden teremtmény „gyönyörű egyetemes közösséget alkot” (LS 220).

Végül pedig a holisztikus közjó harmadik kulcsszava az *ökológiai megtérés*, amely a *Laudato si'* sajátja, abban kerül kifejtésre. Ezzel Ferenc pápa az ökológia kérdését a spiritualitás dimenziójába helyezi, ami a világi, az ENSZ által képviselt vízióhoz képest is újszerű.¹⁹ Ezt pedig azért tartja fontosnak, mert erős spirituális alappal tudunk igazán elköteleződni az ökológiai problémák megoldására való törekvés mellett, ez lehet a „belső mozgatórugónk” ebben az ügyben (LS 216). Az ökológiai megtérést a pápa a következőképpen definiálja: engedni, hogy a Jézussal való találkozásunk minden következménye megjelenjen a minket körülvevő világhoz fűződő kapcsolatunkban (LS 217). Mindez összecseng a korábbiakban felvázolt, Zulehner és Neuner által képviselt vízió-fogalommal is, amely a szorosán összekapcsolódó isten- és emberszeretetből kiindulva állítja, hogy előbb el kell merülni Istenben, hogy aztán fel tudjunk bukkanni az embereknél.²⁰ Az ökológiai megtérés kontextusában mindez azt jelenti, hogy első lépésként őszintén szembe kell néznünk saját hibáinkkal, rossz szokásainkkal, és bűnbánatot kell tartanunk, ezáltal „megváltozunk bensőnkben” (elmerülni Istenben), ugyanakkor Ferenc pápa kiemeli az ökológiai megtérés közösségi aspektusát is, hiszen közösségként is meg kell térnünk (felbukkanni az embereknél) ahhoz, hogy

19 Benedek: *Átfogó ökológia...*, 15-16.

20 Neuner - Zulehner: *Jöjjön el a te országod...*, 167-168.

valóban tartós változást érzünk el (LS 218–219). Ennek a megtérésnek a következményeiben is tetten érhető az elmerülés-felbukkanás, isten- és emberszeretet dinamikája, hiszen olyan magatartásformát eredményez, amely elfogadja, hogy az egész teremtett világ az Atya szeretetének ajándéka, éppen ezért „lemondó tetteket és nagylelkű cselekedeteket” eredményez (LS 220). Az ökológiai megtérés gondolata így elvezet ahhoz a missziológiai megközelítéshez, amely utolsó fontos aspektusát képezi a vízióalkotási törekvésünknek.

Missziológiai megközelítés

Az egyház társadalmi tanításának egyik legfontosabb dokumentuma a *Lausato si'*, amelyben már fellelhetők missziológiai alapelemek, de ezzel nem zárul le a társadalmi tanítás. Majdnem tíz éves dokumentumról van szó, éppen ezért anélkül, hogy csorbítanám kiemelkedő jelentőségét, érdemesnek tartom, hogy megemlítsék néhány azt követő dokumentumot is, amelyek az egyház társadalmi tanításának mai értelmezéséhez, illetve az ebben a fejezetben tárgyalt missziológiai megközelítéshez további szempontokat adnak hozzá.

Fontos kiemelni elsősorban a *Fratelli tutti*²¹ kezdetű 2020-ban megjelent enciklikát, amelyben Ferenc pápa már a bevezetőben tisztázza, hogy nem a testvéri szeretetről szóló tanítást kívánja összegezni, hanem annak egyetemes dimenziójára, „a mindenki iránti nyitottságra” fókuszál (FT 6), és miután az első fejezetben kifejti aggodalmát a társadalmi egyenlőtlenségek, emberi jogok szisztematikus megsértése, vagy éppen a közös, mindenki javát szolgáló vízió hiánya miatt, a második fejezetben az irgalmas szamaritánust állítja eléink példaként, amellyel arra próbál rávilágítani, hogy „mindegyikünk élete összekapcsolódik a másikkal: az élet nem egyszerűen az idő múlása, hanem a találkozás ideje” (FT 66). Ehhez kapcsolódik

21 *Ferenc pápa Fratelli tutti kezdetű enciklikája a testvériségről és a társadalmi barátságról*, ford. Diós István, Szent István Társulat, Budapest, 2021.

a 2023-as *Laudate Deum*,²² amely még erőteljesebben hangsúlyozza, hogy ebbe az összekapcsolódásba az egész teremtés beletartozik, nemcsak az emberek, hiszen „az emberi élet érthetetlen és fenntarthatatlan más teremtmények nélkül” (LD 67).

Végül pedig fontosnak tartom szót ejteni a *Querida Amazonia*²³ kezdetű apostoli buzdításról, amely az amazóniai szinódus után jelent meg. Ez a dokumentum még inkább megerősíti ezt a fajta összekapcsolódást és egyetemes szolidaritást, hiszen alapvetően az Amazonas-vidéki helyi problémákra fókuszál, mégis kiemeli mindannyiunk közös felelősségét, amely már abban is nyilvánvalóvá válik, hogy az apostoli buzdítást Ferenc pápa Isten egész népének és minden jóakarátú embernek címezi, hogy mindannyiunk számára felfejtse mindazt, amit az amazóniai szinódus kapcsán tanulhatunk. A dokumentum 63. pontjában fogalmazza meg azt a gondolatot, amely missziológiai megközelítésünk alapjául szolgálhat:

„Milyen szomorú lenne, ha csak egy tanítást vagy egy erkölcsi kódexet kapnának tőlünk, és nem az üdvösség nagy üzenetét, a missziós felhívást, amely a szívhez szól, és értelmet ad mindennek az életben. Nem elégedhetünk meg egy társadalmi üzenettel. Ha életünket az ő szolgálatuknak szenteljük, hogy az őket megillető igazságosságért és méltóságért dolgozzunk, nem titkolhatjuk, hogy ezt azért tesszük, mert Krisztust látjuk bennük, és mert elismerjük azt a mérhetetlen méltóságot, amelyet Istentől, az őket határtalan szeretettel szerető Atyától kapnak.”

Ferenc pápa tehát felhívja a figyelmet arra, hogy amikor az ökológiai problémák megoldásáról van szó, akkor soha nem elég ezt pusztán társadalmi felhívásként értelmezni, hanem törekvéseinknek, tevékenységünknek – az egész egyházi gyakorlatnak – végső

22 *Apostolic Exhortation Laudate Deum of the Holy Father Francis to All People of Good Will on the Climate Crisis*, Roma, 2023.

23 *Post-Synodal Apostolic Exhortation Querida Amazonia of the Holy Father Francis to the People of God and to All Persons of Good Will*, Róma, 2020.

son az üdvösség nagy üzenetét kell közvetítenie, amely Isten emberek iránti szeretetének megtapasztaltatásában áll. Ez a gondolat húzódik meg – ahogy korábban már szó volt róla – az ökológiai megterés koncepciójában is, ugyanakkor a kortárs pasztorális teológia missziológiai megközelítésével is összecseng.

A missziós természet következményei

Már a II. vatikáni zsinat megfogalmazta, hogy az egyház „missziós természetű” (AG 2²⁴), ami azt jelenti, hogy nem önmaga „találja ki” a misszióját, hanem *Missio Deiről* beszélhetünk, vagyis Istennek van egy missziója, az egyház pedig azért létezik, azért áll fenn, hogy ezt a missziót megvalósítsa. Nem az egyháznak van missziója tehát, hanem a missziónak van egyháza.²⁵ Az Istentől kapott misszió pedig abban áll, hogy megtapasztalhatóvá tegye az isteni teremtő és gyógyító szeretetet a világban, az egyháznak tehát ez a célja, minden törekvésének ez a mércéje, minden víziójának ez az iránya. Az ökológiai problémák megoldására, a fenntartható fejlődésre való törekvésben is ennek értelmében annak kell lennie a kiinduló kérdésnek, hogy ebben a nagyon konkrét környezeti-gazdasági-társadalmi krízisben az egyház hogyan tudja megtapasztalhatóvá tenni Isten szeretetét a világban, amelyre az előzőekben felvázoltak alapján, holisztikus értelemben kell tekintenünk, vagyis a világot úgy kell értenünk, mint ami magába foglal minden teremtményt, és nemcsak a teremtmények összességét jelenti, hanem azok egymáshoz való viszonyát, összekapcsolódását is.

Mivel a misszió nem az egyházban jön létre, hanem az egyház kapta azt Istentől, tehát az egyházon túlmutató dologról van szó, ezért a megvalósításához az egyháznak ki kell lépnie önmagából, önmagán túl kell mutatnia, másként szembefordulna saját természetével, egy önmaga körül forgó egyházzá válna. Az az egyház

24 A II. Vatikáni Zsinat *Ad gentes* kezdetű dekrétuma az Egyház missziós tevékenységéről, Róma, 1965.

25 Német László – Csiszár Klára: *Gyógyító szeretet. Bevezetés a katolikus miszsiológiába*, Szent István Társulat, Budapest, 2022, 85.

azonban, amely helyesen értelmezi és komolyan veszi misszióját, elsősorban a világ sebei felé fordul. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy a *missio ad gentes*, vagyis a népek felé irányuló, földrajzi értelemben vett misszió átalakul *missio ad vulnera*vá, amely a sebek felé irányuló, egzisztenciális értelemben vett missziót jelenti, ez pedig mindig az irgalmasságban (*missio in misericordia*) testesül meg.²⁶ A ökológiai válság kontextusában értelmezve a „világ sebei” fogalom a világ holisztikus értelmében értendő, vagyis minden teremtményre, az egész teremtésre vonatkozik, ami magába foglalja az anyagi és az egzisztenciális értelemben vett szegényeket is, amelynek része maga a Földünk is (vö. LS 2).

Az ökológiai válságot kairoszként²⁷ kell felfognunk, vagyis olyan „alkalmas időként”, amit az egyházi gyakorlatnak meg kell ragadnia, hogy ebben megtestesülhessen a *Missio Dei*. Azt a kérdést kell tehát feltennünk, hogy mit jelent ebben a kontextusban a sebek felé irányuló misszió, valamint az irgalmasságban megtestesülő misszió. Az ökológiai válság által a világon ejtett sebeket az egyháznak úgy kell gyógyítania, hogy elősegíti az Istentől kapott misszió irgalmasságban való megtestesülését a világban.

Ez pedig folyamatként, ekkleziogenezisként értelmezhető. Pasztorálteológiai értelemben ez azt jelenti, hogy az egyház újra és újra „megszületik”, amikor misszióját megvalósítja. Ez azonban „nem egy egyszeri, lezárt történet a múltban, hanem egy állandóan jelen lévő kihívás és felszólítás, amely akkor és ott valósul meg, amikor és ahol az egyház egy adott korban és kultúrában saját természetével, benső lényegével összhangban megnyilvánul a világban”.²⁸ Ennek értelmében azt is mondhatnánk, hogy minden alkalommal, amikor az egyház társadalmi tanítást fogalmaz meg, reagál valamilyen társadalmi problémára, akkor tulajdonképpen ekkleziogenezis történik, vagyis az egyház újra „megszületik” a világban, eleget tesz missziós természetének.

26 Német – Csiszár: *Gyógyító szeretet...*, 87–88.

27 Neuner – Zulehner: *Jöjjön el a te országod*, 135–136.

28 Német – Csiszár: *Gyógyító szeretet...*, 88.

A vízióalkotás szempontjai

Ahhoz, hogy megfogalmazzunk az egyházi gyakorlat számára egy fenntartható fejlődési víziót, kiindulópontként szolgálhatnak az egyház társadalmi tanítása alapján felfejtett kulcsszavak, amelyek a *közjó* fogalma köré csoportosulnak, ugyanakkor ahhoz, hogy az egyházi gyakorlat hiteles maradjon az Istentől kapott missziójához, mindezt át kell fognia a fentebb felvázolt missziológiai megközelítésnek is. Egy ilyen vízió megfogalmazásához, valamint az ebből kiinduló egyházi gyakorlat megtervezéséhez mindenekelőtt az egyháznak a következő szempontokat kell szem előtt tartania:

- induljon ki az egyház társadalmi tanításában központi helyet elfoglaló *közjó* fogalomból, annak vonásait próbálja gyakorlatra váltani, vagyis legyen holisztikus értelemben emberközpontú, tekintsen az emberre személyként, aki rendelkezik spirituális, érzelmi, szellemi dimenzióval, motivációival és kapcsolatrendszerével együttesen értelmezhető, törekedjen az egyén és a közösség javainak összehangolására, a javak méltányos elosztására, a szubszidiaritásra és szolidaritásra, valamint helyezze előtérbe a teremtést a maga teljességében, minden teremtménnyel együtt;
- az ökológiai problémákat ismerje fel kairoszként, a világ sebeként, ezeket vizsgálja meg, ismerje meg, és kezdje el gyógyítani;
- abból induljon ki, hogy a misszió az egyház természetének a része, éppen ezért elsősorban nem az a feladata, hogy reagáljon az ökológiai válságra, hanem az, hogy *megvalósuljon benne*;
- gyakorlatának elsődleges mércéje mindig a *Missio Dei* legyen, vagyis arra fókuszáljon, hogy ebben a konkrét környezeti, gazdasági és társadalmi krízisben hogyan teheti megtapasztalhatóvá a teremtő és gyógyító Isten szeretetét a világban, minden teremtmény számára.